

SOJOVÉ PARADOXY

Seminář Česká stopa

Přírodovědecká fakulta UK, Praha – Hnutí Duha uspořádalo 7. prosince seminář s mnohoznačným názvem Česká stopa. Předmětem semináře byly především stopy české spotřeby ve světě. A ještě konkrétněji česká stopa vytvořená výrobou a spotřebou masa zvířat krmených krmivem „vyrobeným“ v Latinské Americe, respektive v Paraguay. Červenou nitkou, která protkala celý seminář byla jedna z v současné době nejvýznamnějších krmných plodin – sója, tedy zejména způsoby jejího pěstování v Latinské Americe a spotřeba v Evropě.

Po formálním uvedení organizátorů semináře a jejich záměrů přednesla první příspěvek **Norma Gimenez** z paraguayské organizace Sobrevivencia, která se zaměřuje na práci s místními komunitami v Paraguay a obecně na ochranu životního prostředí v místě.

Paraguay pod vládou sóji

V úvodu svého vstupu Norma Gimenez účastníkům představila vývoj zalesnění Paraguaje v posledních 40 letech, úbytek lesů (včetně deštných pralesů) je ohromující a zasahuje všechny oblasti země. Hlavním důvodem této devastace lesních porostů je monokulturní pěstování sóji.

Největší plochy zde zabírá tzv. Roundup Ready – geneticky modifikovaná sója firmy Monsanto, která se v Latinské Americe pěstuje na více než 10 milionech hektarech. Problémem pěstování však není pouze masivní odlesňování paraguayské a obecně latinskoamerické krajiny, ale jsou i další potíže.

Transgenní (GM) sója se pěstuje na obřích monokulturních lánech, které se rozkládají na místě původních rozmanitých lesních porostů v oblasti Acuífero Guaraní. Tato oblast je zásobárnou pitné vody pro rozsáhlé části Brazílie, Paraguaje a Uruguaye. Právě zde dochází k rozsáhlé aplikaci toxických pesticidních látek, které transgenní plodiny ve stále vyšší míře (jak ukazují např. statistiky Greenpeace) vyžadují. Ohrožena je tak pitná voda pro velké množství tamního obyvatelstva.

Nezanedbatelný není ani problém sociální. Kvůli komerčnímu pěstování sóji velkými nadnárodními koncerny (typu Monsanto, Cargill, etc.), které díky vládním zásahům a nízkým cenám skupují ve velkém půdu v tradičním „vlastnictví“ místních obyvatel, bylo nuceně vystěhováno na 70 tisíc rodin převážně malých rolníků, kteří hospodařili v souladu s místními podmínkami. Tito lidé dnes často žijí na předměstích hlavního města Asuncionu. Ti, kteří se nechtějí vzdát

své půdy jsou často vystaveni represím ze strany policie, jejich demonstrace bývají násilně potlačovány a protestující kriminalizováni.

Pěstování sóji vytlačuje také domorodé kmeny, které žijí v pralese. Indiáni jsou vyháněni z domovů, díky čemuž se objevuje zcela nový fenomén, jakým jsou žebrající indiáni v ulicích velkých měst, který ještě před pěti lety nebyl v zemi vůbec znám.

Po uvedení do problematiky organizátoři promítli krátký snímek The Killing Fields, který zkoumá důsledky velkopěstování sóji na místní obyvatele, jejich zdraví, živobytí, ale i na celé komunity. Publikace k problematice pěstování sóji http://www.hnutiduha.cz/publikace/studie_soja_www.pdf.

Během diskuse po filmu padla otázka komu vlastně patří půda, na níž se pěstuje sója a jak ji získal. Norma Gimenez na tento dotaz odpověděla, že půda tradičně patřila domorodému obyvatelstvu, nikdy zde však neexistovalo ostré vnímání soukromého vlastnictví jak jej známe v západní civilizaci. Takže během kolonizace a dál byly přijímány zákony, které umožnily, že byla půda velmi levně prodávána západním kolonizátorům. Paní Gimenez navíc upozornila na zajímavou skutečnost, že majitelé sójových plantáží neplatí daně, dále v diskusi ekzemědělec **Josef Sklenář** upozornil na zajímavou souvislost, a to, že ze sóji (a dalšího zboží) se – například na rozdíl od zpracovaných potravin – neplatí v Evropě dovozní cla. To znamená, že „výrobci“ sóji jsou vel-

mi motivováni k tomu vyrábět ve velkém a vyvážet tuto plodinu do Evropy.

Česká stopa

Další řečník pan **Jeleček** z katedry sociální geografie Přírodovědecké fakulty poukázal na skutečnost, že sója určená na výkrm hospodářských zvířat je v České republice největším dovozním artiklem, a to přesto, že živočišná výroba v tuzemsku dlouhodobě klesá (produkce od poloviny 90. let klesla na polovinu), a že země má vhodné podmínky ke splnění krmivových požadavků pro zvířata.

Důvody proč se krmení sójou nejen v tuzemsku, ale také v celé Evropské unii tak masivně rozšiřuje vysvětlil ekologický zemědělec a chovatel masného skotu a vepřů **Josef Sklenář**, majitel Biofarmy Sasov.

Sója totiž obsahuje velké množství proteinů vhodných k produkci masa, mléka a vajec. Je tak vhodná ke krmení vysoce užitkových plemen zvířat, která jsou vyšlechtěna k velkým výnosům, s čímž ale jde ruku v ruce jejich velký požadavek po živinách, zejména bílkovinách, který se jen obtížně splňuje tradičními tuzemskými krmivy. Ale hlavní výhodou je nízká cena krmiva ze sóji. Nízká cena především pro evropské velkochovatele, ale za jakou cenu?

cenou za levnou sóju je výše uvedená likvidace pralesa, delokalizace místního obyvatelstva, chemizace místního prostředí a s ním spojené zdravotní problémy, ale také nezmiňované negativní dopady dálkové přepravy sóji na extrémní vzdálenosti, či chemická úprava sójových bobů v Evropě. Absurdním paradoxem je například také skutečnost, že evropské přebytky vytvořené také díky nízké ceně sóji bývají vyváženy do země jihu jako rozvojová pomoc...

Negativa zkrmování sóji vypěstované v Latinské Americe evropskými zvířaty však zasahují i do Evropy. Pokud je většina krmiv dovážena ochuzují se evropské osevní postupy o bobovité rostliny, které jsou pro každý zemědělský systém velmi důležité, vzhledem k vysoké schopnosti vázat vzdušný dusík, problémem je také zatížení životního prostředí při tepelné úpravě sóji, včetně reziduí chemických látek v potravinách.

Josef Sklenář ale zdůraznil: sója není špatná, špatné je odvážet ji pro krmení zvířat ze zámoří! Na farmě Sasov dokonce sóju s úspěchem pěstují a zkrmují ji vlastním zvířatům.

Cesta ven

Josef Sklenář nastínil možnosti řešení této situace:

❑ **1. Řešení samovolné** a. významné zdražení fosilních paliv, které povede k nárůstu cen dopravy, umělých hnojiv a pesticidů do takové míry, že se již nebude vyplácet intenzivní průmyslové pěstování plodin a jejich dovoz na ohromné vzdálenosti.

❑ **2. Řešení aktivní**

■ Ač producent biomasa radí především: nejíst maso, případně alespoň jeho konzumaci co nejvíce omezit.

PRODUKCE A EXPORT SÓJI V ROCE 2003: produkce v mil t (z toho vývoz)

USA	66 (27)	Brazílie	51 (15,9)	Argentina	35 (6,2)
Čína	16,5 (0,3)	Indie	6,8 (0,002)	Paraguay	4,4 (2)

POZN.: V roce 2008 vyvezly USA již polovinu úrody sóji zejména do Číny. Světová produkce sojových bobů v roce 2006/07 celkem 222 milionů tun.

➔ ■ Podporovat šetrné způsoby hospodaření, tedy optimálně ekologické zemědělství

■ Šlechtění nových odrůd vikvovitých rostlin, tedy rostlin, které jsou schopny vázat vzdušný dusík a zajišťovat tak úrodnost půdy.

■ A zavádět krmení netradičními rostlinami, které je možné úspěšně pěstovat i v podmínkách České republiky.

Josef Sklenář zde klade velký důraz na ekologické zemědělství, které považuje za cestu k udržitelnému zemědělství. Přestože vnímá, že nikdy nelze eliminovat veškeré excesy, které mohou ekologické zemědělství podryvat, tvrdí, že exces konvenčního zemědělce může mít i smrtící následky (např. vysoká koncentrace ochranného prostředku může člověka i usmrtit, jako se to stalo v Paraguay v případě malého chlapce Silvina Talavery).

Na závěr vystoupil **Jan Kotěra** z Hnutí Duha, který posluchačům představil možnosti jak se vyhnout nákupu potravin, které mají velmi negativní dopad nejen na životní prostředí, ale především na lidi ve třetích zemích – jako například maso ze zvířat krměných sójou z Latinské Ameriky.

Cestou k omezení negativní stopy naší spotřeby je nákup lokálních potravin ideálně z ekologického zemědělství. Jako jednu z možností nákupu těchto potravin Jan Kotěra představil přímý nákup lokálních potravin prostřednictvím tzv. bioklubů, potravinových bank či pomocí tzv. bedýnek.

Tyto způsoby nákupu potravin nejenže podporují místní hospodáře a udržitelné zemědělství šetrné ke krajině, životnímu prostředí a zvířatům, ale také nepřispívají k negativním vlivům, které průmyslové plodiny přináší třetímu světu. Navíc prostřednictvím přímého nákupu můžete mít kontrolu nad tím, jak se potraviny vyrábějí, v jakém prostředí a můžete poznat člověka, jehož rukama cestou na váš talíř prošly.

Jan Valeška,
biospotřebitel.cz

Na jedné straně vidáme sojové výrobky v našich prodejnách Zdravé výživy, na straně druhé je sója krmena zvířatům. Proč ne – je to bobovitá rostlina s vysokým obsahem bílkovin, která zároveň dokáže obohatit půdu během pěstování. Obchodování a pěstování sóji se ale v celosvětovém měřítku jaksí zvrhlo...

Největšími pěstiteli sóji jsou státy Severní a Jižní Ameriky. Na mnoha místech se obhospodařují milióny hektarů sóji v monokultuře, často geneticky modifikované a paradoxně i velmi intenzivně chemicky ošetřované. Pak je tato sója velice levně dovážena do Evropy – kde slouží jako krmivo pro vyšlechtěná vysokoužitková zvířata v konvenčních velkochovech (drůbež, prasata, mléčný skot).

Aby padlo alespoň nějaké číslo – v Latinské Americe se pěstuje geneticky modifikovaná sója firmy Monsanto na více než deseti milíonech hektarech! Jde o tzv. Roundup Ready sóju. Tedy sóju, která je upravena tak, že jako jediná snese dávky totálního herbicidu Roundup. Když se pole postříká, zůstane a vydrží jen tato sója. Protože ale nelze na jednom poli pěstovat po sobě jenom sóju, je problém jak zničit neznámou rostlinu, která vyrostla z tzv. výdrolu v předcházející sklizni. Jak jinak než chemicky.

Těžko popisovat všechny negativní důsledky tohoto „obchodu“ s klidnou myslí. Krajina je devastována, deštné pralesy likvidovány nepředstavitelnou rychlostí, prostředí je zamořováno chemickými látkami, doprava na takovou vzdálenost je mimo naše chápání. Vždyť když by chtěl kdokoli z nás přemístit svoje tělo na dovolenou do Jižní Ameriky, tak musí svůj rodinný rozpočet připravit na velký výdaj. Co je ale možná ještě horší? Místní rolníci v Jižní Americe nemohou na svých polích hospodařit, jsou vypuzeni v zájmu sóji, celé rodiny musejí opouštět svá bydliště a vzápětí nejsou schopni najít ve městech uplatnění – a sbírají odpadky na okrajích měst, hledají pitnou vodu už jako nejcennější dar... Jen v Paraguay muselo za rok opustit své domovy 70 tisíc rodin.

V Evropě potom se tato sója ve velkém uplatňuje v krmných dávkách konvenčních

vzřít. Evropští zemědělci by sóju (nebo jiné motýlkovité, bobovité rostliny) vypěstovali dráž – a tak pěstují plodiny více „tržní“, které jsou sice k prodeji za vyšší ceny, ale ochuzují půdu o dusík (obiloviny, řepka), který je následně doplňován chemickou cestou... a tvoří se nadprodukce, část z ní je dokonce uplatňována jako „rozvojová pomoc“. Přitom by stačilo, aby se na evropská pole vrátily sóji podobné rostliny s unikátní symbiosou hlízkových bakterií. Vždyť ne nadarmo se úcta k těmto rostlinám vyjadřovala rčením: „Potkáš-li na poli jetel, tak se mu pokloň.“

Ekologické zemědělství v Evropě tím dostává další opodstatnění. Klade důraz na lokální produkci, uzavřený koloběh živin vlastní farmy, pěstování bobovitých rostlin je jedním z předpokladů udržování kvality půdy. Zaměstnává lidi své země, jimž také potraviny produkuje. Zvířata jsou krmena z vlastních zdrojů, nebo krmivů vypěstovaných u souseda ekologického zemědělce. Ekozemědělce není závislý na dovozu levných krmiv ze zámorí. Stará se o svou půdu i s ohledem na další roky.

Někteří vědci tvrdí, že cestou pro užití lidstva je konvenční chemické zemědělství s využitím GMO a klonování. Po shlédnutí prezentace paní Normy Giménez z paraguayské organizace Sobrevivencia jsme ale ještě více přesvědčeni, že nejlepší cestou pro obživu lidí i v rozvojovém světě je ekologické zemědělství. To lze totiž aplikovat v úrodných oblastech i těch méně úrodných a hlavně vždy zajistí (především díky pestrému osevnímu postupu) sebezásobení zemědělců a obyvatel v jejich regionu.

Jak budou vypadat monokulturní lány v Paraguay, až se změní světové konstelace? Vyrostete tam ještě někdy unikátní divoký prales? Budou tam původní farmářské rodiny a komunity domorodých lidí ještě někdy hospodařit a žít v souladu s přírodou a s dostatkem pitné vody?

Možná máte pocit, že se s některými nešvary nedá nic dělat. V tomto případě ale záleží na každém z nás, zda budeme chtít jíst levné maso, vejce či mléko nebo zda se budeme pít po živočišných produktech, které vznikly bez drancování vzácných biotopů a lidských společenství na opačném konci planety. Pokud nebude poptávka, nebude i nabídka a tato hrůza se zastaví.

Pokud vás bude zajímat více o této problematice, navštivte např. stránky www.biofarma.cz, článek Jana Valešky (zveřejněný i v tomto čísle Bio) na www.biospotrebitel.cz nebo se podívejte na 12minutový dokument na www.feedingfactoryfarms.org (s českými titulky).

Lucie Hejná a Josef Sklenář,
biofarma.cz

Foto – archiv biofarmy

Sója se dá pěstovat i v ČR – vláčení směsné kultury kukuřice a sóji na Sasově